

КАРСКАНОВА С. В.

СОЦИАЛИЗАЦИЯ ГУМАНИЗМА – ЗАЛОГ УСПЕХА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

В статье рассматривается гуманизация как общее понятие и социализация гуманизма, которая охватывает социально-значимые аспекты успешной профессиональной деятельности будущего учителя и имеет определённое ядро, основу мироощущения, которые и следует социализировать.

Ключевые слова: гуманизация, социализация гуманизму, гуманизация социальных отношений, успешная профессиональная деятельность.

KARSKANOVA S. V.

SOTSIALIZATSIIYA HUMANISM – THE SUCCESS OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF THE FUTURE TEACHERS

The article discusses how the general concept of humanization and socialization of humanity which covers socially important aspects of a successful professional future of teacher and has a certain core base of attitude which you should socialize.

Keywords: humanization, socialization humanizmu, humanization of social relations, a successful career.

Стаття надійшла до редколегії 22.02.2013 року.

УДК 159.9

ЄВДОКИМОВА Н. О., КИРИЛЕНКО К. В.

Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського

АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З МОВНИМИ ВАДАМИ ДО ІНТЕРНАТНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розглядаються основні підходи щодо соціально-психологічної адаптації дітей з мовними вадами до інтернатного закладу.

Ключові слова: адаптація, адаптаційний синдром, дезадаптація, логопедія, мовні вади, соціальна дезадаптація, психічна адаптація.

Вступ дитини з важкими порушеннями мовлення до навчання в спеціальному інтернатному закладі – важлива подія у її житті, що викликає зміни всього способу її життя та діяльності. Такі діти порізно переживають цю зміну залежно від психологічної готовності. Спостереження фізіологів, психологів, педагогів показують, що серед цих дітей є діти, які через індивідуальні особливості важко адаптуються до нових умов, лише частково можуть упоратися (або не можуть зовсім) з розкладом роботи інтернатного закладу та навчальною програмою. Вони включаються у навчальну діяльність, яка стає провідною в їхньому житті. Перехід дітей на положення учнів інтернатного закладу зобов'язує їх дотримуватись режиму, правил шкільного життя, виконувати обов'язкові завдання, переборювати труднощі, переходити на самообслуговування. Тому вступ до школи-інтернату дитини з важким порушенням мовлення є переломним моментом у її житті, пов'язаним з новим типом стосунків з оточенням та новим видом основної діяльності. У житті дитини змінюється все: обов'язки, режим, оточення. І щоб дитині успішно подолати цей кризовий етап життя, вона має успішно

засвоїти всі вимоги школи. Тому, одним із найважливіших завдань діяльності інтернатних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є підготовка вихованців до самостійного життя у суспільстві, оскільки успішна соціальна адаптація (готовність до шлюбу, вибору професії, організація побуту, дозвілля, спілкування) визначальною мірою залежить від міри сформованості у вихованців навичок самостійно вирішувати питання організації власного побуту, життєзабезпечення, уміння формувати соціальні зв'язки. Діти з порушенням мовлення належать до неоднорідної та численної групи, для якої оволодіння мовленням і рідною мовою – єдиний і основний шлях здобуття освіти та особистісного розвитку. Відхилення від вікових нормативних показників у розвитку усного мовлення зумовлюють неспроможність дитини увійти в соціальні контакти з дорослими і ровесниками, опанувати навчальну діяльність, що гальмує процес засвоєння загальноосвітніх знань, розвиток навчальних умінь, навичок читання й письма у початковій школі, а також особистісний поступ дитини. Це зумовлює загострення проблеми соціально-психологічної адап-

тації дитини з мовними вадами до інтернатного закладу.

Метою статті є розгляд основних підходів до визначення проблеми соціальної адаптації дитини з мовними вадами до інтернатного закладу.

Особливостям мовленнєвого розвитку дітей з обмеженими психофізичними можливостями різних категорій присвячено багато досліджень. Вивчалися особливості розвитку мовлення глухих і слабкочуючих дітей (Р. Боскіс, І. Гілевич, В. Кондратенко, К. Коровін, М. Шереметта ін.), сформованість граматичних умінь у дітей із затримкою психічного розвитку (Т. Ілляшенко, І. Марченко, Р. Тригер, Н. Стадненко, С. Шевченко та ін.), порушення усного і писемного мовлення у школярів із дитячим церебральним паралічем (Е. Данілавичюте, М. Малофєєв, О. Мастюкова, Л. Халіловата ін.), особливості мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення (Л. Вавіна, О. Жильцова, Р. Левіна, М. Савченко, Л. Спірова, В. Тарасун, М. Шевченко та ін.). Проте проблема формування мовленнєвої готовності до навчання дітей із тяжкими вадами мовлення на сьогодні залишається недостатньо вивченою.

Протягом всієї історії існування логопедії дослідники намагались створити класифікацію мовленнєвих порушень. У наш час у науковому обігу логопедії існують дві класифікації мовленнєвих порушень – клініко-педагогічна та психолого-педагогічна (за Р. Є. Левіною) [7].

Психолого-педагогічна або педагогічна класифікація мовних порушень була розроблена Р.Е. Левіною в 50–60-х роках 20 століття. Порушення мовлення у цій класифікації підрозділяються на дві групи. Дана класифікація виникла в результаті критичного аналізу клінічної класифікації з точки зору придатності її у педагогічному процесі. Такий аналіз виявився необхідним у зв'язку з орієнтацією логопедії на навчання і виховання дітей з порушеннями розвитку мовлення.

Перша група – порушення засобів спілкування (фонетико-фонематичне недорозвинення і загальне недорозвинення мови).

Друга група – порушення у застосуванні засобів спілкування, куди належить заїкання, яке розглядається як порушення комунікативної функції мови при правильно сформованих засобах спілкування. Можливий і комбінований дефект, при якому заїкання поєднується з загальним недорозвиненням мовлення.

Клініко-педагогічна класифікація спирається на традиційну для логопедії співдружність з медициною, проте, на відміну від суто клінічної, що

виділяються в ній види мовних порушень не прив'язуються суворо до форм захворювань.

Таким чином, у логопедії виділяються 11 форм мовних порушень, 9 з них становлять порушення усного мовлення та 2 форми складають порушення писемного мовлення, [7].

Основні розлади фонаційного оформлення промови:

- афонія, дисфонія – відсутність або порушення голосу;
- браділалія – патологічно уповільнений темп мовлення;
- тахілалія – патологічне прискорення темпу мовлення;
- заїкання – порушення темпо-ритмічної організації мовлення, обумовлене судорожним станом м'язів мовного апарату;
- дислалія – порушення виразної сторони мови при нормальному слусі і збереженій іннервації мовного апарату;
- ринолалія – порушення тембру голосу і звукопроднесення, обумовлене анатомо-фізіологічними дефектами мовного апарату;
- дизартрія – порушення виразної сторони мови, обумовлене недостатньою іннервацією мовного апарату.

Порушення структурно-семантичного оформлення висловлювання:

- алалія – відсутність або недорозвинення мовлення внаслідок органічного ураження мовних зон кори головного мозку;
- афазія – повна або часткова втрата мови, обумовлена локальними ураженнями головного мозку;

Порушення писемного мовлення:

- дислексія (алексія) – часткове (повне) порушення процесів читання;
- дисграфія (аграфія) – часткове (повне) специфічне порушення процесів письма [8].

Як вказують Л. І. Белякова, Є. А. Дьякова [9] переважна кількість дітей з мовними порушеннями навчаються у загальноосвітніх школах і з кожним роком кількість таких дітей зростає. Діти з мовною патологією, як правило, мають труднощі у навчанні. Тому знання педагогом основ логопедії необхідне для знаходження адекватних форм навчання і виховання таких дітей, а також ці знання необхідні для педагогічного супроводу дитини під час її адаптації.

Термін «адаптація» виник у другій половині XVIII ст. Уведення його у науковий обіг пов'язують з ім'ям німецького фізіолога Ауберта, який використав цей термін для характеристики явищ пристосування чутливості органів зору (або слуху), що виражається у підвищенні чи зниженні чутливості у відповідь на дію адекватного подразника [4].

Поняття «адаптація» — одне з ключових у дослідженні живого організму, оскільки саме механізми адаптації, вироблені у результаті тривалої еволюції, забезпечують можливість існування організму у мінливих умовах середовища.

Сам термін «адаптація» походить від лат. *adaptatio* – пристосування, прикладання. Під ним розуміють пристосування організму і його функцій, органів і клітин до умов середовища. Адаптація спрямована на збереження збалансованої діяльності систем, органів і психічної організації індивіда при змінених умовах життя.

Адаптаційний процес торкається всіх рівнів організму: від молекулярної до психічної регуляції діяльності. У цьому процесі психічна адаптація відіграє важливу роль.

Психічну адаптацію можна визначити як процес установалення оптимальної відповідності особистості і навколишнього середовища у ході здійснення діяльності, що властива людині, яка дозволяє індивіду задовольняти актуальні потреби і реалізовувати пов'язані з ними значущі цілі (при збереженні психічного і фізичного здоров'я), забезпечуючи у той же час відповідність психічної діяльності людини, її поведінки вимогам середовища [3].

Психічна адаптація – це процес взаємодії особистості з середовищем, при якому особистість повинна враховувати особливості середовища й активно впливати на нього, щоб забезпечити задоволення своїх основних потреб і реалізацію значущих ланцюгів. Процес взаємодії особистості і середовища полягає у пошуку і використанні адекватних засобів і способів задоволення основних потреб. Адекватна форма поведінки при задоволенні потреби – це така форма поведінки, що не перешкоджає можливості задоволення іншої основної потреби.

У словнику «Психологія» адаптація – це пристосування будови і функцій організму, його органів і клітин до умов середовища [6].

З точки зору А.В. Мудрика, адаптація – це стійка модель поведінки у певних умовах і ситуаціях [5].

Проблема вступу дитини до нових умов життя – актуальна на всіх етапах розвитку суспільного виховання. В перші роки життя у дитини формується певний тип соціальної поведінки, що відповідає вимогам мікросоціального середовища, у якому вона росте і розвивається. Зміни цього середовища провокують потребу змінити поведінку, що у ранньому віці є для дитини досить важким завданням і часто спричиняє розвиток так званого адаптаційного синдрому. У

низці випадків він може дуже негативно позначитися на стані здоров'я дитини, оскільки викликає глибоку перебудову функціонування всіх систем організму, що у деяких дітей відбувається досить довго і болісно.

Дослідження показують, що основними симптомами незадовільної адаптації до нового закладу, до нового соціального середовища є:

- підвищена активність – гіперактивність (підвищена емоційна збудливість, часта зміна настрою, тривожність, неухвильність, часте відволікання, рухи імпульсивні, дитина не вміє самотійно завершити гру чи танок, у взаємодію з однолітками вступає з власної ініціативи, контакти обмежені);
- пасивність, апатія – гіподинамія (невпевненість, пасивність, апатія, обмеженість та вибірковість у контактах, неохоче бере участь у діяльності, що потребує підвищеної рухової активності: ігри, танці) [1].

Термін «дезадаптація» (від лат. префіксу *de* ...) – означає передусім зникнення, знищення, повну відсутність і лише значно рідше вживається як зниження, зменшення.

Найчастіше під дезадаптацією розуміють невідповідність соціопсихологічного і психофізіологічного статусу людини вимогам ситуації життєдіяльності, який, у свою чергу, не дозволяє їй адаптуватися в умовах середовища її існування. Розгляду цього поняття у своїх роботах приділяли увагу: Б.М. Алмазов, М.А. Галагузова, М.В. Михайлова та ін.

Так, Б.М. Алмазов визначає дезадаптацію як невідповідність і незасвоєння соціальних норм і правил людиною. Ця невідповідність соціопсихологічного і психофізіологічного статусу (можливостей) людини вимогам ситуації життєдіяльності, що, у свою чергу, не дозволяє їй адаптуватися в умовах середовища існування [2].

М.А. Галагузова розуміє соціальну дезадаптацію дитини як процес утрати нею або несформованості у неї соціально значущих якостей, які перешкоджають успішному пристосуванню до умов соціального середовища [10]. Дезадаптація, як і адаптація, в психолого-педагогічній літературі розглядається як прояв, процес, і результат.

Дезадаптація як прояв є зовнішньою характеристикою будь-якого неблагополуччя людини, яка знаходить вираження у її нетиповій поведінці, ставленні та результативності діяльності в умовах середовища. Форми її прояву у кожній дитини свої. Нерідко зовні виявити її непросто. Необхідно добре знати людину і її типові прояви у різних ситуаціях. Уміння своєчасно зрозуміти ознаки дезадаптації дозволяє вихователю опе-

ративно реагувати на ситуацію, попереджаючи глибинні негативні наслідки. Мова йде не про створення вихованцю тепличних умов, а про попередження у нього значних негативних деформаційних наслідків під впливом дезадаптації.

Дезадаптація як процес означає зниження адаптаційних можливостей людини в умовах середовища життєдіяльності або у певних умовах (наприклад, у дитячому саду, класі, групі тощо). Вона може проявлятися протягом якогось часу і привести до цілком різних наслідків. Зокрема, дезадаптація може мати мляво-поточний характер і практично бути непомітною, стаючи на певному етапі серйозною проблемою особистості, тобто проявляється різко виражено, коли людина виявляється зовсім не пристосованою до певної ситуації і не може знайти себе. У цьому випадку наслідки можуть бути досить серйозними. Для дитини тривала дезадаптація виявляється затримкою у розвитку, формуванні негативних установок, тривожності.

Дезадаптація як результат є свідоцтво про порівняльну оцінку якісно нового стану і проявів, які не відповідають середовищним умовам, не типові для цієї людини, виходячи з її колишньої поведінки і відносин (вихованця дитячого саду, учня та ін.) до однолітків, навчання та діяльності. Відносно дитини – це свідчення про те, що її поведінка, стосунки і результативність діяльності (у взаєминах з дітьми і дорослими, навчання, іграх тощо) не відповідають тим соціальним нормам, які характерні для неї (її однолітків) в даних умовах певного середовища.

Таким чином, соціальна дезадаптація – це процес, протилежний соціальній адаптації, нездатність індивіда адаптуватися у соціумі, засвоювати і відтворювати соціальний досвід, норми та правила поведінки, за допомогою яких він вчиться жити та ефективно взаємодіяти з іншими людьми [6].

Насамперед для того, щоб дитина могла добре пристосуватися до школи – інтернату, вона повинна бути інтелектуально зрілою, що залежить від індивідуальних темпів розвитку кожної дитини та від загального психофізіологічного розвитку.

Поряд з цим важлива й емоційно-вольова сфера. Вона є необхідною умовою, щоб дитина змогла поступово виробити у собі відповідне ставлення до нового середовища, відповідати вимогам учителів, виробити правильну реакцію на вчителів і учнів; від цього залежить, якою мірою і за який час дитина ввіллється у колектив класу.

Слід відмітити, що коли у дитини немає відповідного рівня розумової і емоційно-вольової зрілості, пристосування її до інтернату буде відбуватися повільно і будуть виникати труднощі у житті дитини, розвиток її підлягатиме серйозному ризику відхилення від норми.

Щоб проаналізувати соціально-психологічну адаптацію дітей з мовними вадами до інтернатного закладу необхідно проаналізувати загалом процес їхньої адаптації до самого закладу, до процесу навчання і виховання, а також до процесу спілкування, взаємодії та організації.

Умови попереднього життя дитини є джерелом формування у неї психологічних комплексів, труднощів у соціалізації та самореалізації, виникнення почуття самотності, непотрібності. У результаті вона або замикається у собі, посідає пасивну позицію, або у пошуках самоствердження стає на шлях деструктивного самоутвердження.

У процесі адаптації до нових умов у свідомості учня відбуваються складні, часом болісні процеси. Вони пов'язані з тим, що старі стереотипи спілкування і поведінки, набутий досвід не відповідають новим умовам, доводиться ламати, а на їх місце повинні прийти нові стереотипи та новий досвід.

Успіх адаптації в новому колективі залежить як від активності новачка і від позиції класу. Тому характер взаємовідносин в колективі визначається загальним рівнем виховної роботи у школі-інтернат і конкретного класу, тобто роботою в ньому вихователів і вчителів.

Неодмінною передумовою успішної адаптації дитини до школи-інтернат є створення для неї у середовищі закладу емоційного комфорту. Такі діти потребують особливого гуманного і професійного ставлення до них. Дитині потрібен друг, здатний до розуміння, та людина, яка допоможе правильно орієнтуватися у житті. При взаємній любові, довірі і увазі, і попри те взаємній вимогливості, можливі найбільш ефективні виховні взаємини. Коли дитина любить вихователя, вона бачить у ньому найбільш цінні риси і з готовністю сприймає його вплив. Навпаки, коли почуття між ними негативні, на перший план виступають риси особистості, які відштовхують їх і роз'єднують. Це дуже важливо при вихованні всіх дітей, але особливо, якщо це стосується дітей з вадами, дітей, що мають порушення нормальної поведінки.

Тому педагоги повинні спрямовувати свої зусилля не так на психологічний аналіз стану кожної дитини у період адаптації та педагогічну корекцію з урахуванням індивідуальних особли-

востей вихованців, а на зняття з них зовнішніх негативних емоцій, зумовлених зміною обстановки.

Тому основою адаптації учня є ефективне виховання, спрямоване на розвиток освіченої, культурної, моральної, творчо-активної особистості, проте воно неможливе без знань індивідуальних особливостей кожного учня і постійного відстеження його особистого розвитку, оцінки рівня вихованості та спонукання його до саморозвитку.

Одним з основних напрямків роботи з дітьми, які мають тяжкі порушення мовлення є включення цих дітей в активне суспільне життя, розвиток у них само-здатності та реальних перспектив для подальшого навчання та життя, вміння жити зі своїми особливостями, будуючи при цьому адекватні стосунки з оточуючими. Саме участь у суспільному та культурному житті класу, школи, відсутність ізоляції сприятимуть впевненості дитини у собі. Найважливішим у процесі адаптації дітей з мовними вадами до умов інтернатного закладу є те, що процес звикання до шкільного життя та його умов є складним.

ЕВДОКИМОВА Н. А., КИРИЛЕНКО К. В.

АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ С РЕЧЕВИМИ НАРУШЕННЯМИ К ІНТЕРНАТНОМУ УЧРЕЖДЕННЮ

В статье рассматриваются основные подходы к изучению социально-психологической адаптации детей с речевыми нарушениями к интернатному учреждению.

Ключевые слова: адаптация, адаптационный синдром, дезадаптация, логопедия, языковые недостатки, социальная дезадаптация, психическая адаптация.

EVDOKIMOVA N. A., KIRILENKO K. V.

ADAPTATION OF CHILDREN WITH SPEECH DISORDERS TO A BOARDING INSTITUTION

The article deals with the main approaches to the socio-psychological adaptation of children with speech impairments in residential care institution.

Keywords: adaptation, adaptation syndrome, exclusion, speech therapy, speech disabilities, social exclusion, mental adaptatio.

Список використаних джерел:

1. Адаптація дітей у 1, 5, 10 класах. / уряд. Т. Червона. — К.: Шк. світ, 2008. — 128 с. — (Бібліотека «Шкільного світу»).
2. Алмазов Б. Н. Психическая средовая дезадаптация несовершеннолетних. — Свердловск: УрГУ, 1986. — 150 с.
3. Кочерга О., Васильев О. Дезадаптованість // Психолог № 4 2002. — 46 с.
4. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: Навч.-метод. посіб. — К.: ІЗМН, 1998. — 110 с.
5. Мудрик А.В. Введение в социальную педагогику. М., Институт практической психологии, 1997. — 365 с.
6. «Психологія. Словник»/ під заг. ред. А.В. Петровського, М.Г. Ярошевського. — 2-е вид., Испр. і доп. — М.: Політвидав, 1990. — 494 с.
7. Савінова Н. В. Логопедія з історією логопедії: Методичний посібник. — Миколаїв: Атол, 2008. — 86 с.
8. Спеціальна дошкільна педагогіка: Навчальний посібник / Є. А. Стребелева, А. Л. Венгер, Є. А. Екжанова та ін; Під ред. Є. О. Стребелевой. — М.: Видавничий центр «Академія», 2002. — 312 с.
9. Спеціальна педагогіка / Л. І. Аксьонова, Б. А. Архипов, Л. І. Белякова та ін; Під ред. Н. М. Назарової. — М.: Видавничий центр «Академія», 2004. — 400 с.
10. Социальная педагогика: Курс лекций / Под общей ред. М.А.Галагузовой. — М: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. —416 с.

Стаття надійшла до редколегії 14.02.2013 року.